

Kněží v moci dvojí totality

Milí studenti a přátelé historie,

Před časem se uzavřel rozsáhlý seriál o učitelích a prefektech Arcibiskupského chlapeckého semináře a gymnázia. Dnes vám nabízíme historický pohled na jinou kapitolu církevních dějin. Pokusíme se sledovat pohnuté osudy několika absolventů a pedagogů školy, kteří byli podrobena perzekuci a pronásledování. Většina z nich prožila dvojí totalitu, nacistickou a komunistickou. Jedna z nich zasáhla do jejich života drastickým způsobem a za čas následovala druhá. Nabízí se otázka. Proč kněží? Co konali, že proti nim autoritativní režim tvrdě zasáhl? A jací vlastně byli? Kde a na jakých pozicích stála církev v době pro národ nelehké a osudové? Na tyto otázky budeme společně hledat odpovědi.

Často slyšíme o obětech bezpráví těchto historických etap. Zkusme však terminologii neblahého času trochu zpřesnit. Předně, nejednalo se v pravém slova smyslu o bezpráví. Naopak. Zákon se totiž stal hlavním nástrojem totalitní moci a s jeho pomocí pak potlačovala základní práva a svobody. Jak nacistická diktatura, tak komunismus velice dbaly, aby vytvářely dojem zákonnosti. Zákon se tak v pokřivené podobě stával štítem pro jakoukoliv formu bezpráví.

Soudy, které se ve fungujícím státě nemají o politiku vůbec zajímat, se stávají hlavním nástrojem výkonu státní moci. Totalitní soudní moc popírá existenci přirozeného práva. Existence přirozeného práva totiž znamená, že právo má být v první řadě morální a spravedlivé. Teprve potom může být zákonné.¹ Němečtí nacisté se řídili pravidlem, že „zákon je zákon“ a „řád je řád“. Jejich právní pozitivismus pak umožňoval morálku jako takovou vůbec nebrat na vědomí a nepřihlížet k ní. Stát se zbavoval sebeomezení a přitom se nadále tvářil jako právní stát (Šimáčková, 2009). Spravedlnost nacisté nechápali podle dnešních měřítek. Považovali své jednání za spravedlivé, jejich spravedlnost byla totiž národně rasovou spravedlností (Sobek, 2011).

Nabízí se jednoduchá možnost období nacismu i komunismu prostě vnímat jako „dobu zla“. Problém je ovšem vysvětlit takovou koncentraci nemorálních a nespravedlivých lidí s obrovskou touhou ubližovat druhým ve velmi krátkém časovém úseku.

V tomto seriálu hledáme odpověď proč se kněží a lidé v duchovní správě ocitali prakticky okamžitě v hledáčku státní moci. Musíme proto poukázat na základní rozpory v postojích totalitní moci a církve. Bude také potřebné naznačit paralely v chování nacistického a komunistického režimu vůči svým odpůrcům. Překvapivých shod, podobných modelů chování bude více, než bychom možná čekali.

Totalitní společnost považovala za právní pouze to, co sloužilo národu. Jednotlivec, jeho přání, touhy, osud byl podružný. Toto je jedna ze základních paralel nacismu a komunismu. A dotýkala se i duchovních. Nacionální socialismus měl ovšem ke křesťanství ambivalentní vztah. Na jedné straně se dovolával Boha a Krista. „Gott mit uns“² měli němečtí vojáci na přezce svých opasků. Kristus byl představován jako árijský vůdce těch, kdo bojují proti židům. Na druhé straně obviňoval křesťanství z plíživého šíření židovství. Katolická církev byla v Německu viněna z kulturního marasmu a úpadku země, zatímco protestantská reforma byla považována za krok správným směrem. Na počátku třicátých let 20. století byl nacismus i katolicismus silně antisemitský. Zde je na místě připomenout, že antisemitské postoje se volně diskutovaly v tisku, nejenom ve Třetí říši, ale již od druhé poloviny 19. století. Mnozí významní spisovatelé, filozofové a politici se k této problematice veřejně vyjadřovali a za svůj antisemitský postoj se nestyděli. Lidstvo nemělo samozřejmě zkušenost

¹ Radruchova právní formule: Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou lze řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, když je nespravedlivé a neúčelné. Pokud rozpor mezi pozitivním právem a spravedlností dosáhne nesnesitelné míry, pak zákon, jako nesprávné právo, musí ustoupit.

² Bůh s námi

holocaustu a více jak šesti milionů mrtvých židů. Křesťanský náboženský antisemitismus alespoň umožňoval konverzi. Rasová varianta antisemitismu výjimky neudělovala.³

Velmi často je církvim, obzvláště katolíkům, vyčítán smířlivý postoj vůči nacismu. Katolická církev v kontaktu s Hitlerem však používala appeasement jako historicky ověřenou strategii přežití. Za to je také dodnes kritizována. V době nacismu se církev stahuje z politických angažmá a toto je také jedním z dohodových bodů Konkordátu mezi Třetí říší a Vatikánem. Církev se měla nadále přidržet pouze svého sociálního učení, nasměrovaného encyklikou Lva XIII. z roku 1891 „*Rerum Novarum*“. Ale jak uvidíme z dalších kapitol, jedna věc je obecná strategie a druhá osobní postoj člověka – kněze. Církev navíc nikdy politiku nevnímala jako zkaženou a nemorální, neboť vnímala sdílenou odpovědnost.⁴ Je na místě zdůraznit, když už se snažíme podtrhovat paralely s komunistickým režimem, že nacisté se nikdy nedeclarovali jako ateistický světonázor, na rozdíl od komunismu. „*Náboženství je opium lidstva*“ prohlásil Marx⁵, nikoli Hitler. Nacismus byl mesianistický a milealistický. Tvrdilo se, že německá říše přechází z věku Otce (Sv. říše římská) a věku Syna (německé císařství) do věku Ducha svatého (Velkoněmecká říše).

Nacisté poukazovali, že s církví mají společný anti marxismus. V evropských zemích však marxismus ještě nebyl u moci. Církev jej definovala spíše jako politický postoj, nebezpečný, ale jeden z mnoha v evropských společnostech přelomu 19. a 20. století. S nástupem komunismu k moci v poválečných evropských zemích se situace samozřejmě mění a postoj církve byl reakcí na agresivní komunistický ateismus. Nacismus vyžadoval absolutní kontrolu nad všemi sférami společnosti. Proto vznikl základní nesoulad mezi církvemi obecně a nacistickým režimem například v otázce školství a výchovy. Hitler požaduje výchovu a vzdělávání směřovanou jako přípravu k vojenské službě státu.⁶ Jeho výchovný systém pohlcovал i organizace křesťanské mládeže, což byl neustálý zdroj zásadních konfliktů státního establishmentu a církví. Nacifikace školství vedla k omezování hodinových dotací náboženské výchovy ve školách. Opět jasná paralela s komunistickým režimem, přičemž ten byl díky deklarovanému ateismu daleko důslednější. Kněze i konzumenty církevní náboženské výchovy postihoval represemi a tresty.

Poslední velký rozpor nalézáme v prosté hodnotě lidského života. Nacismus byl rasistický, podporoval sterilizaci, umožňoval likvidaci domněle nekvalitních lidí, mentálně postižených a dalších. Chyběla mu základní úcta k lidskému životu. Církev nedovoluje lidem rozhodovat o životě a smrti, ale pro nacismus byl život a smrt jednotlivce nepodstatnou věcí. Církev upozorňuje na malost člověka pouze ve vztahu k Bohu. Navíc zaujala poměrně pevné pozice již v době, kdy se nacismus teprve dral k moci. V roce 1937 vydal Pius XI. encykliku „*Mit Brennender Sorge*“, která odsuzovala nacistickou ideologii. V roce 1938 napsal papež osobní dopis Chamberlainovi, ve kterém varuje před přístupem „o nás bez nás“ a vyjadřuje velké obavy nad osudem Československa. Stanovisko nejvyšších hodnostářů katolické církve vůči ohrožení země bylo také poměrně jednoznačné. V roce 1937 Praha žila aférou kolem německých bohoslovců. Ti byli politicky angažovaní, vesměs členové SdP⁷. Kardinál Beran nechtěl napjatou situaci jítřit a dávat tak henleinovcům další záminku, ale Vatikán postupoval nadmíru ostře. Nařídil těmto bohoslovcům vystoupit z politického angažmá, a protože to neudělali, odložil svěcení. Následovaly bouřlivé protesty z Říše a aféra získala mezinárodní rozměr.

³ Více Stehlík, P.: Nacismus a náboženství. UK FSV, Praha 2015

⁴ Katechismus Pia X., r. 1908

⁵ Marx, K.: Úvod ke kritice Hegelovy filozofie práva.

⁶ Mein Kampf, s. 251.

⁷ Sudetoněmecká strana, separatistické hnutí německých občanů Československa s cílem odtrhnout pohraničí

Kardinál Beran nakonec celou situaci vyřešil oddělením českých a německých bohoslovců a německou část stěhuje do Litoměřic.⁸

Po odstoupení Sudet Velkoněmecké říši byla ve zbytku země komplikovaná situace. Počet 7 milionu obyvatel klesl na 4 miliony a původních 80 % katolíků nepřesáhlo nyní 65 %. Litoměřická diecéze dokonce přišla o svoje sídlo. V okamžiku vytvoření Protektorátu se mnozí kněží nachází na seznamech gestapa kvůli své odbojové činnosti anebo proto, že se přimkli k myšlence záchrany národa. V roce 1939 došlo k přenesení ostatků K. H. Máchy na vyšehradský hřbitov. Na tryzně za mrtvého barda velmi emotivně v duchu ochrany češství promluvil P. Bohumil Stašek. Reakce na sebe nedala dlouho čekat. V září byl zatčen a do konce války vězněn v Dachau. Téhož roku se připomínalo 55. výročí úmrtí skladatele Bedřicha Smetany. Věvec nesl nápis „*Tvůj drahý národ český neskoná*“. Státní tajemník K. H. Frank z toho obvinil pražského arcibiskupa kardinála Kašpara a celkem pravidelně jej povolával na audience, kde mu hrozil zatýkáním kněží za vlastenecké projevy při duchovních poutích. Nacisté dobře věděli, že katolická církev zaujímá národní postoje a zásah režimu byl rychlý a nekompromisní. Špičky církve internovat, odřezat od výkonné exekutivy, odbojné nebo podezřelé kněze pozatýkat a transportovat do koncentračních táborů.

Zdání zákonnosti těmto rozhodnutím dávaly nacistické mimořádné soudy. Přibyly k řádným soudním dvorům a právě na ně byly přesouvány pravomoci jak řádných trestních soudů, tak pravomoci mimořádné. Řízení před těmito soudy bylo typické omezením práv obžalovaného a proti rozhodnutí nebylo možné podání opravného prostředku. Pro politické kauzy, dosud projednávané říšskými soudy, byl vytvořen národní tribunál, označovaný jako Lidový soudní dvůr. Členy tribunálu designoval Hitler osobním jmenováním. Tento tribunál se stal postupem času hlavním nástrojem protiprávního usmrcování. Podobnými, uměle a účelově vytvořenými nástroji disponoval i komunismus.

Nacisté proti nepohodlným příslušníkům církve a jiným uplatňovali institut ochranné vazby. Ta nepodléhala žádné soudní kontrole, nebylo ani možné podat proti ní opravný prostředek. Vazba byla časově neomezená a většinou probíhala v koncentračním táboře. Nebyli jste za nic odsouzeni a přesto fakticky věznění v tristních a život ohrožujících podmínkách. Používaly se také předběžné a následné náhledy rozsudků, které soudci prakticky přímo nařizovaly, jak ve kterém případě rozhodnout. Typické pro tuto dobu bylo, že zatčení jste mohli být pro naprostou banalitu. Tím byl podrobený národ samozřejmě udržován v atmosféře strachu. Následovalo kolo vyšetřování, vazby a přesunu do koncentračního tábora. Zde se s duchovními zacházelo dle zvláštních nařízení, ale o nic méně brutálně. Naši, čeští kněží vesměs končili v Dachau, ovšem proč ten či onen člověk skončil v koncentráku nebo byl propuštěn domů, podléhalo často vnitřní logice represivních orgánů.

Prvním z těch, kteří se stanou obětí dvojí totality a jejichž příběhy zde uvedeme, bude Msgre. Cinek. Spirituál Arcibiskupského semináře a gymnázia, historik a teolog, který se ve svých četných pracích věnoval velmi soustředěně formování kněžského dorostu. Jeho věznění našťástí neskončí fatálně, ale jako mnozí jiní ponese stigma poškozeného života jako svůj velký kříž.

⁸ Identická situace nastala po česko-německých potyčkách mezi studenty „malého semináře“ v roce 1918 v Kroměříži. Němečtí studenti nakonec odešli do nově vybudovaného semináře v Bruntále. Škola tak ztratila svůj tradiční dvojjazyčný ráz. Nikoho ovšem v roce 1918 nenapadlo považovat toto řešení za úkorné pro jednu národnost.

Příběh první

František Cinek

Není náhodou, že jedním z prvních kněží, obětí dvojí totality, je právě Monsignore Cinek. Jeho životní cesta a nesnáze jsou prototypem osudů desítek jemu podobných. Životopis P. Cinka je důkladně a několikrát zpracován v odborné literatuře. Nebudeme psát o známých věcech. Přesto však existují zajímavá fakta, která nejsou známa a mohou čtenáře obohatit.⁹

Narodil se 20. 7. 1888 v Stichovicích na Plumlovsku, jeho rodina byla chudá. Otec obhospodařoval 10 měric¹⁰, což k užití nestačilo. Po večerech proto doma opravoval šatstvo a dělal drobné krejčovské práce. Přesto rodina získala určité peníze, aby mohla malého nadaného Františka poslat na studie. Po absolvování prostějovského gymnázia odchází na teologii do Olomouce. Zde se seznámil s osobnostmi, tvořícími proud katolické moderny, především s dílem Karla Dostála-Lutinova¹¹ a básníka, myslitele a překladatele Josefa Floriana. Oba byli o něco starší než Cinek, Lutinov absolvoval teologickou fakultu v roce 1894. Kdo ale měl na jeho formaci největší vliv, byl nepochybně Antonín Cyril Stojan. Ten patřil do okruhu duchovních, kteří měli blízko k cyrilometodějské tradici, a sám Stojan horoval za spolupráci se slovanskými národy. Také přivedl mladého Cinka k zájmu o politiku, angažoval se v Moravskoslezské křesťanskosociální straně. Cinek vztah se Stojanem prohlubuje a stane se jeho předním spolupracovníkem, přítelem a také jeho životopiscem.¹²

V roce 1912 Cinek začíná kněžsky působit, odchází do duchovní správy a záhy je odeslán do Kroměříže. Pracuje zde jako prefekt v arcibiskupském chlapeckém semináři a ihned také dostává úvazek vyučujícího náboženství. Tak, jak bylo tehdy zvykem u mladých a nadaných kantorů, je mu umožněno při úvazku v semináři dále studovat a složit doktorát. Promuje v roce 1917. Jeho vědecká a pedagogická kariéra byla zahájena v Kroměříži a do dějin ústavu se zapíše věcí, kterou oficiální Cinkovy životopisy neuvádějí. V roce 1918 je jmenován spirituálem školy. To byla pro formaci mladých studentů klíčová funkce. Spirituál nejenomže poskytoval duchovní vedení, ale stával se pro chlapce autoritou při řešení sporů, prostředníkem komunikace mezi nimi a vedením školy. Cinek byl díky své cyrilometodějské orientaci vždy velký zastávce dvojjazyčnosti kroměřížského semináře. To, že se mladí studenti učí mimo řečtiny a latiny používat češtinu a němčinu považoval za doklad souladu obou národností. Bouřlivý rok 1918 s názorovými a národnostními třenicemi

a půtkami se však nevyhnul ani semináři. Konflikt mezi německými a českými chlapci z nižšího ročníku skončil fyzickým napadením několika hochů. Nestalo se nic, co bychom od nacionálně vzpěněné krve mladých lidí nečekali. Avšak konflikt mezi potenciálními mladými bohoslovci byl brán profesory i rodiči jako něco, co se dotýká samé podstaty existence ústavu. Z dobových dokumentů víme, že mnozí rodiče (české i německé národnosti) jednali značně expresivně a vyjadřovali obavy nad bezpečností svých dětí. Pedagogická rada zavelela k přísnému vyšetřování a viníkům hrozily drakonické tresty. Tím spíš, že se spor mezi dětmi přenesl okamžitě i do sboru, který byl složen z učitelů jak německé, tak i české národnosti.

Kroměříž, podobně jako jiná města v roce 1918 byla národnostně rozjitřená a hrozilo, že konflikt v bohosloveckém semináři přeroste v něco, čeho se chopí někteří čeští nacionalisté, zejména ti, kteří

⁹ Škrášek, J.: Dělník na cyrilometodějské liše. Matice cyrilometodějská 1996.

Zlámal, B.: Msgr. Dr. Fr. Cinek, k výročí 50tin. 1938.

¹⁰ Dutá, ale i plošná míra. 1 dolnorakouská měrice představovala 1918 metrů čtverečních plochy.

¹¹ Další z absolventů arcibiskupského chlapeckého semináře.

¹² Cinek, F.: Arcibiskup Dr. Antonín Stojan: život a dílo: pokus o nárys duchovní fysiognomie. Olomouc 1933.

ještě doma nestihli spálit rakousko-uherský prapor. F. Cínek přispěl svým smířlivým postojem nejvíc k poklidnému vyřešení konfliktu. Pod jeho vlivem přistoupil profesorský sbor k mimořádnému posouzení celé situace a vyhodnotil jej jako klukovinu. Proto padaly spíše symbolické kázeňské tresty a velmi záhy se uklidnila i rodičovská obec. Celý nacionální konflikt byl však i nadále diskutován profesory, kteří se dokázali shodnout na jediném. Opakovaně se konstatovalo, že mládež je zkažená a mravně zpustlá a že za to může válečné běsnění. Jeden z vyučujících do protokolu konstatoval, že „mládež, jedoucí vlakem, ani člověka nepustí sednout!“¹³ Z následujícího politického vývoje bylo ovšem jasné, že s dvojjazyčným ústavem německy a česky mluvících potencionálních bohoslovců je konec. Kvůli stavu archivních dokumentů není bohužel jasná úloha spirituála Cínka při vyjednávání dalšího osudu instituce v Olomouci. Musela však být značná, když sami vyučující ve vzpomínkách na tato pohnutá léta uznávali jeho vliv na smírné a klidné řešení celé situace. Němečtí kantoři a studenti odchází z Kroměříže do nově vybudovaného ústavu v Bruntálu a kroměřížský seminář zůstane nadále ryze českou školou.

V roce 1921 se A. C. Stojan stává arcibiskupem a svého přítele Cínka povolává na místo, kde již prokázal mimořádnou rozvahu. Stává se spirituálem olomouckého kněžského semináře a startuje svoji vědeckou kariéru. V roce 1926 se stává soukromým docentem a v roce 1935 je již řádný profesor dogmatiky. Do okupace podniká několik studijních cest, vesměs do Říma a navštěvuje světové eucharistické kongresy.

A. C. Stojan, arcibiskup olomoucký a přítel P. Cínka

Bezprostředně po napadení Polska je ThDr. Cínek v rámci akce Albrecht I. zatčen a internován.¹⁴ Akce Albrecht I. (Aktion Albrecht der Erste, též zvláštní akce A) byla preventivní akce gestapa, zaměřená na zatčení vybraných osob v době mimořádné krize státu, rozuměj Říše a Protektorátu Čechy a Morava. Akce je spuštěna 1. 9. 1939 v souvislosti s napadením Polska nacistickými vojsky a tentýž den byl zadržen i Cínek. Gestapo vypracovalo tři seznamy – část A1 obsahoval seznam jmen osob, které měly být zatčeny v době mobilizace. Část A2 se týkal osob, internovaných bezprostředně po zahájení války a část A3 představovala osoby, neohrožující režim, ale potenciálně nebezpečné. Akce měla udržet klid v Protektorátu a zadržené osoby plnily roli rukojmí, ostatně tak byly v seznamech nazývány. Albrecht I. byl realizován na celém říšském území a v Protektorátu bez koordinace s českými úřady. Zatýkáni a svozy zatčených tak vesměs probíhaly v režii gestapa, bez přítomnosti české policie a četnictva. I proto akce probíhala chaoticky, není dodnes shoda o počtu zatčených a údaje německé a české se značně liší. O výběru osob do seznamu zatčených nemáme žádné věrohodné zprávy, ale přednostně byli zadrženi legionáři, vojáci, představitelé sociální demokracie a komunistů, činovníci Sokola, někteří příslušníci Národního souručenství a vládního vojska, kněží a samozřejmě židé. Počet zatčených se dle nepřesných seznamů pohybuje mezi 800–1300 osobami. Asi 700 zatčených bylo následně převezeno do táborů Dachau a Buchenwald. Propuštěno bylo cca 114 osob. Z významných osobností, zatčených v rámci této akce uvedme například Josefa Čapka, Emila Fillu, Josefa Plojhara nebo Petra Zenkla.

¹³ Ondráček, L.: Kapitoly z dějin moravské církve. Historie arcibiskupského chlapeckého semináře. AG 2020.

¹⁴ Svatováclavský seznam, Vojenské muzeum Loučka – Pearl Harbor, In: www.poutnik-jan.cz nebo <http://www.vojenske-muzeum.cz>

Na Olomoucku zatýkání mimořádně postihlo církev. Zadrženo bylo 20 kněží, větší skupinu tvořili už jen učitelé, celkem 33 ze základních škol a 10 ze škol středních. Podobně bylo postiženo velké procento židů. Nelze ani spekulovat, zda tento výběr tvořil středomoravské specifikum, vzhledem k významu olomoucké diecéze, či zda to odpovídá protektorátnímu průměru. Údaje k věrohodnému srovnání nejsou k dispozici. Internovaným bylo povoleno přinést deky, šatstvo a jídlo a byli označeni jako rukojmí říše. Velmi brzy se začalo připravovat jednak propouštění některých rukojmí a jednak transport jiných do koncentračních táborů. K propouštění přispěl nepochybně fakt, že atmosféra v Protektorátu zůstala po napadení Polska relativně klidná, prezident Hácha byl donucen odsoudit akce čs. zahraničního odboje jako protistátní. 8. 9. 1939 byl propuštěn ThDr. Cinek a generální vikář ThDr. Jan Martinů. Je na místě zdůraznit, že není znám klíč, podle kterého byli někteří zařazeni do transportu, zatímco jiní byli propuštěni a nadále sledováni gestapem. Německé materiály bohužel zcela chybí. Ze vzpomínek ThDr. Cinka je zjevné, že ani on neznal důvod svého propuštění. Po 8. 9. následovaly transporty, nejdříve do Dachau (z těchto již nebyl propuštěn nikdo) a poté do Buchenwaldu. Rukojmí byly umístěny do bloku 46 a 47, na rukáv jim byla připevněna páska ve vínové barvě a bylo s nimi zpočátku relativně dobře zacházeno. Valná část zatčených však byla do roku 1942 přemístěna zpět do Dachau a tam veškerá tolerance skončila. Svědčí o tom velký počet umučených, kteří se z koncentračního tábora již nevrátili. V listopadu 1939 byl z Buchenwaldu na zásah arcibiskupa Prečana propuštěn i biskupský tajemník Stanislav Zela a poté urychleně jmenován titulárním biskupem. To jej pravděpodobně ochránilo před další perzekucí.¹⁵ Ostatně tento zákrok byl po válce Prečanovi vyčítán jako akt spolupráce s Protektorátní vládou. Světící biskup olomoucký Stanislav Zela, také patří do seznamu kněží, postižených dvojí totalitou. V zinscenovaném procesu v roce 1950 byl odsouzen k 25 letům vězení.

Čeští kněží v Dachau, zdroj: <https://www.katyd.cz/>

Pronásledování a zatýkání kněží nebylo bohužel nic nového. Mezi oběťmi nacistického režimu byli kněží německé národnosti a to již od roku 1933. V tomto roce si gestapo přišlo například pro šéfredaktora katolického týdeníku *Der gerade Weg* Fritze Gerlicha. Ten se stal jedním z prvních kněžských obyvatel koncentračního tábora Dachau, kde byl v roce 1934 zavražděn. Kněží a věřící byli

¹⁵ Bartoš, J.: Akce Albrecht der Erste a zdejší židovská komunita. In: www.kehila-olomouc.cz

likvidování zcela bezostyšně, 1934 neznámí útočníci zastřelili generálního tajemníka berlínské katolické akce Ericha Klausenera a také Adalberta Probst, celostátního ředitele Sportovního svazu katolické mládeže. Zatykáni zesílilo zejména po vydání encykliky Pia XI. *Mit brennender Sorge* (S palčivou starostí) v roce 1937. Zde již těžce nemocný papež nabádá německou katolickou obec k pevnému postoji proti nacismu a zároveň jej ostře odsuzuje. To katolíky a zejména kněze stavělo v očích nacistického režimu do pozice nepřátel Říše. V Dachau bylo tolik kněží, že zde vytvořili několik bloků, číslo 28 a 30 shromažďoval Poláky, 26 byl určen pro německé duchovní. Čeští kněží byli umístěni v blocích polských duchovních. Zájemce o přesnější osudy vězněných českých kněží odkazují na Svatováclavský seznam, vznikající počin muzea Loučka – Pearl Harbor (odkaz viz výše). Dachau se pak věnuje významná publikace kněze Bedřicha Hoffmana „*A kdo vás zabije*“, která obsahuje seznam umučených kněží v Dachau.¹⁶

V roce 1941 se situace na olomoucké teologické fakultě výrazně zhoršuje. Budova byla zabrána Hitlerjugend, první ročník působí společně se svým spirituálem ThDr. Cinkem v rotundě sv. Barbory, ostatní ročníky vedl P. Šuránek. Právě duchovní péče o mladé bohoslovce byla hlavním důvodem neutuchajícího zájmu gestapa o jeho osobu. Je pravdou, že mnozí propuštění z akce Albrecht I skončili jako kolaboranti nebo konfidenti německých policejních orgánů. Nebyli to ale duchovní, ti vesměs podléhali režimu sledování gestapem a často skončili opakovaně v internaci. To byl i případ ThDr. Cinka. Byl opět zadržen 17. 2. 1942. Důvody zatčení byly z právního hlediska tehdejší doby prakticky irelevantní. Z již citovaného Svatováclavského seznamu čteme: *...protože svým počínáním by mohl ohrozit odolnost svého národa*“ nebo *„dopustil se oslabování vnitřní fronty svojí činností mezi příslušníky Protektorátu v Říši.“* To byl i případ Cinka. Společně s ním byl zadržen i vicesuperior kněžského semináře P. Jaroslav Šumšal. Ten byl pro olomoucké gestapo známou osobností. P. Šumšal si s podporou olomouckého arcibiskupa Prečana vymohl audienci u protektorátního prezidenta Háchy. Prosil jej o osobní intervenci u státního německého tajemníka Neuratha, aby byl opět povolen kněžský seminář, uzavřený společně s českými vysokými školami. Sice uspěl, ale od té chvíle figuroval v seznamu budoucích dalších zatčených. Společně s F. Cinkem a P. Šumšalem zatkli také P. Kamila Jaroše a profesora A. Klevetu. Důvod k zatčení byl ryze účelový, údajný poslech zahraničního rozhlasu. Za tento přečin se ovšem v Protektorátu rozdával trest smrti. Ostatně P. Šumšal byl ubit polským dozorcem v Osvětimi ještě v prosinci roku 1942 a nacistický koncentrák nepřežil ani P. Jaroš.

Gestapo dráždilo i Cinkovo cyrilometodějské zaměření, odkazování na slavnou minulost národa v kázáních a proto zasáhlo. Soud jej obvinil z podvracení nacionálně socialistického řádu a poslechu zahraničního rozhlasu. To v době nacismu nebylo úsměvné obvinění. Cinek byl také velmi rychle odsouzen ke čtyřem letům káznice a ztrátě občanské cti. To z něj učinilo nejenom trestance, vláčeného po káznících Třetí říše, ale v očích režimu také bezectného člověka. Vystřídal řadu věznic v Německu a Polsku. V roce 1945 jej přesunuli do koncentračního tábora v Sasku. To byl tzv. pobočný koncentrační tábor. Neznamenalo to však výrazně lepší podmínky věznění, leckdy právě naopak. Těžká práce, podvýživa a neustálé riziko ztráty života při spojeneckých náletech byl každodenní chleba vězňů. Práce v solných dolech ve Walbecku rapidně zhoršila jeho již tak chatrné zdraví. 13. dubna 1945 jejich tábor osvobodila americká armáda. Cinek byl natolik v neutěšeném stavu, že ještě do začátku července pobýval v nemocnici v Helmstedtu.

V červenci 1945 je zpět ve vlasti. Působí opět na teologické fakultě a je zvolen jejím děkanem. Je vyznamenán Čs. válečným křížem a jmenován papežským prelátem. Vatikán jeho zásluhy ocenil řádem sv. Lazara. Zajímavým se jeví údaj, že byl po druhé světové válce dokonce hlavním kandidátem na úřad pražského arcibiskupa. Aby totiž s kandidaturou na tento mimořádně důležitý a prestižní post souhlasili i komunisté, musel kandidát projít za války vyšetřováním gestapa a vězněním. Tuto podmínku samozřejmě ThDr. Cinek splňoval.¹⁷ Jeho další životní dráha však směřovala k vědě,

¹⁶ Hoffman, B.: *A kdo vás zabije*. Praha 1946. Celkem 4 vydání, i cizojazyčně.

¹⁷ Uvedeno In: Svoboda, B, Polc, J. V.: *Kardinál Josef Beran: Životní příběh velkého vyhnance*. Vyšehrad 2008.

výzkumu a pedagogické činnosti. Mimořádnou zásluhou je iniciování vzniku Univerzity Palackého, stává se ostatně jejím prvním prorektorem.

Hektické poválečné období skončí nástupem komunistické diktatury. Od 1. ledna 1950 správu vedení matrik převzaly národní výbory. Byl schválen nový zákon o rodině¹⁸. Změny se týkaly svatebních obřadů, postupně byly církevní obřady prakticky rušeny. Začaly první vlny perzekucí, zabavovaly se budovy, rušily se církevní charitativní i vzdělávací instituce.¹⁹ Soubor církevních zákonů, schválených na podzim roku 1949 fakticky podřizoval církev státnímu doзору. Z duchovních se měli stát úředníci, podléhající státní kontrole.²⁰ Soustředěný tlak vykonávaly odstrašující monstrprocesy, zatýkácí vlny, rušení klášterů, ale také činnost církevních tajemníků, soudů a justice obecně. Tento tlak nesl ovoce. V letech 1948 až 1953 byla rozbita struktura československé církve a docházelo k masovému odlivu věřících. Ten byl takový, že se KSČ domnívala, že zvítězila a dokonce v roce 1954 zrušila povinnost evidence náboženského vyznání. Perzekuce nebyla samozřejmě cílena jen na katolickou církev, komunistům, jako deklarovaným ateistům, vadil jakýkoliv vztah k Bohu.

Olomoucký kraj patřil v padesátých letech k oblastem s nejsilnějším náboženským cítěním v celé zemi. To si uvědomovali již nacisté, věznilo 48 duchovních jen z tohoto kraje, z toho 14 zemřelo v trestaneckých táborech. Církevní tajemníci se snažili v duchu státní politiky působit na kněze, aby podporovali mírové úsilí pracujících. Skutečně v tomto bodě dosáhli v letech 1953/4 vysoké míry loajality.²¹ Ve vykonstruovaných politických procesech, plných komunistické zvěle byli prvními oběťmi právě kněží. Zatýkácí kampaně byly namířeny na jednotlivé duchovní i celé skupiny, včetně katolických laiků. Problém s vedením procesů a následnými rozsudky byl velký rozsah trestů, které bylo možné dostat za speciální paragrafy hlavy I. až V. – obecně za rozvracení republiky. Tresty se pohybovaly mezi 5 lety odnětí svobody až po tresty smrti. I v tom je možné vidět politickou objednávku, záleželo, v jakém procesu byl zatčený obviněn a jaká role byla pro něj vyšetřovateli vybrána.²² Pohnutá a těžká doba neminula ani P. Cínka. Přesto se v kontextu jeho dalšího osudu nabízí otázka, proč? Z jakých důvodů jej minul komunistický mlýn zatčení, falešných obvinění, soudu a káznice? V roce 1945, prakticky po svém návratu z nemocnice, ještě ne úplně zdrav je postaven do čela obnovené teologické fakulty jako její děkan. Jeho dílem je také obnovená univerzita, vrcholem jeho akademické dráhy byl titul prorektora. V té době mu bylo 57 let, byl na vrcholu fyzických i psychických sil. Komunisté měli podrobné informace o názorech a postojích většiny kněží, natož potom o lidech veřejně či akademicky činných. Ve světle toho, co o této době víme se P. Cinek jeví jako ideální kandidát pro varovný monstrproces. Ovšem právě tyto inscenované procesy vykazují určité shodné rysy. Mají pokud možno v široké veřejnosti vzbudit odpor ke zkorumpované církvi. Proto řada soudních řízení má ekonomické konotace. Vyvedení majetku z vlivu státní moci, osobní obohacení kněží a církevních hodnostářů společně s výzvědnou činností proti státu. To byly komunistické zbraně těžkého kalibru, které měly diskreditovat církev rychle a účinně. Často pro tyto procesy vybírali kněze aktivní, politicky či ekonomicky činné s předokupační minulostí. P. Cinek byl především akademik. A univerzita prostě neexistovala dostatečně dlouho, aby se jí dostalo aktivní pozornosti popřevratové tajné státní policie. Navíc se již od roku 1949 prakticky neučilo a Cínkovi v roce 1949 končilo volební období prorektora.

3. června 1950 byla bohoslovecká fakulta exkorporována ze svazku univerzitního učení. Profesori byli penzionováni a bylo rozhodnuto je okamžitě převést do duchovní správy. Mezi 14. až 26. červencem

¹⁸ Č. 265/1949 Sb. „Zákon o právu rodinném“.

¹⁹ Byl zrušen i „malý seminář“ v Kroměříži, jeho zabavený majetek převzala Náboženská matice.

²⁰ Archiv Státního úřadu pro věci církevní si v letech 1949–1953 vedl podrobnou kartotéku kněží s popisem jejich politických postojů. Celkem měl v evidenci na 4000 duchovních.

²¹ ZA Opava, pob. Olomouc, fond KNV, č. k. 4447, i. č. 4522 „zápis z okresní besedy římsko-katolických kněží, konané ve středu 18. 11. 1953 v zasedací síni JNV v Olomouci.“

²² Šmidáková-Tamásfi, E.: Náboženská situace v okrese Olomouc v 50. letech 20. století. Bakalářská práce, UP OL, 2019.

1950 bylo dokonáno. Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta a seminář násilně uzavřely své brány. Těžko se tedy mohl připravovat případný proces s intelektuální vysokoškolskou církevní opozicí, když k tomu nebylo prostředí. Páter Cinek tedy rozhodně neunikl nyní ani později pozornosti tajné státní policie. Stejně tak ani jeho zatčení a věznění za války nebylo bráno jako zásluha. Naopak, řada kněží putovala za mříže znova.

Osobnost P. Cinka prostě nezapadala do koncepce politických nařčení a machinací komunistické moci. To ale neznamená, že nebyl touto mašinérií postižen. Stahuje se prakticky do soukromí, v duchovní správě vypomáhá na Hostýně, kde po určitý čas vede kněžské exercicie. Zhruba po tři roky si vede deník a z opatrně vedených záznamů je zřejmé, že si byl státního dozoru vědom. Jako kooperátor je přemístěn na faru do Mostkovic. Zde také zápasí s podlomeným zdravím, následky fašistického věznění a 3. září 1966 umírá. Zanechal po sobě řadu významných odborných prací. Jeho myšlenky, věnované formování kněžského dorostu a věřící mládeže obecně jsou stále aktuální v oboru církevní pedagogiky. Monografie o A. C. Stojanovi je mimořádné dílo, ze kterého je vidět osobní vztah a přátelství k této významné církevní osobnosti. P. Cinek , dekorovaný prelát, protonotář, nositel řádu rytíře sv. Lazara, dekorovaný československým válečným křížem odpočívá na Velehradě.